

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ФИНАНСИ И ОТЧЕТНОСТ“
2700 Благоевград, ул. Иван Михайлов 66;
073 /88 55 01; info@swu.bg www.swu.bg

Рецензия

от доц. д-р Стоян Танчев, Катедра „Финанси и отчетност“,
Стопански факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград,

Относно: дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор“ по научната специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“, професионално направление 3.8. Икономика

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научно жури за защита на дисертационен труд съгласно Заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ №2907 от 06.12.2024 г.

Тема на дисертационния труд: Въздействие на кризисните състояния върху основни показатели за дейността на банковата система на Република Северна Македония

Автор на дисертационния труд: Биляна Ташева, докторант в редовна форма на обучение в катедра „Финанси и отчетност“ на Стопанския факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград

I. Кратки биографични данни за кандидата

Биляна Ташева е приета за докторант в редовна форма на обучение в катедра „Финанси и отчетност“ към Стопанския Факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ през 2019 г. През 2001 г. завършва висше образование със специалност „Право“ в Република Северна Македония в университета „Св. Св. Кирил и Методи“, Скопие. През 2017 г. успешно завършва специалност „Финанси“ и се дипломира в степен магистър в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград. В професионален план Биляна Ташева работи като адвокат по гражданско, криминално и търговски право.

Биляна Ташева успешно е изпълнила индивидуалния си план и с решение на Факултетния съвет на Стопанския Факултет дисертационният ѝ труд е предложен за публична защита с цел присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ в Професионално направление 3.8 „Икономика“, докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“. Научен ръководител на Биляна Ташева е доц. д-р Елена Ставрова.

II. Актуалност и значимост на изследваната научна проблематика

Темата на дисертационния труд е посветена на значим и актуален проблем. Разглежда се въздействието на кризисните състояния върху основните показатели свързани с дейността на банковата система на Република Северна Македония.

Актуалността на темата се обуславя от факта, че банките са връзката между спестяванията и инвестициите на стопанските агенти. Посредством депозитната, кредитната и инвестиционната дейност банките осигуряват устойчивост на икономиката. Увеличаването респ. понижаването на лихвените проценти и задължителните минимални резерви води до промяна на макроикономическата динамика. Стабилната банкова система е гарант за постигане на по-висок икономически растеж. Неравновесията често водят до икономически кризи, които се пренасят в реалния сектор на икономиката.

III. Обща характеристика и структура на дисертационния труд

Представеният за рецензия дисертационен труд е задълбочено и комплексно научно изследване. На основата на направения теоретичен преглед са моделирани регресионни уравнения. Изследвано е въздействието на кризисните състояния върху основните показатели за дейността на банковата система на Република Северна Македония.

Дисертационният труд се отличава с обективност, логическа последователност, задълбоченост, като изследването завършва с обективни изводи и препоръки. Разработката е в общ обем от 199 страници, библиографска справка от 104 източника, 66 фигури и 22 таблици с резултати от изчисления.

В съдържателен план докторантът е извел структурирано конкретни доводи, които обосновават актуалността и значимостта на темата на дисертацията. Предметът на дисертационния труд е правилно дефиниран. Целите на изследването са прецизно и точно формулирани. Поставени са десет изследователски задачи, като тяхното решаване би позволило реализацията на поставените цели. Използваният методически инструментариум е релевантен и адекватен на изследвания икономически проблем. Ограниченията по място, време и обхват на изследването са ясно и правилно посочени.

Докторантът формулира и три изследователски хипотези:

Хипотеза 1: Съществува положителна корелация между показателите за развитие на банковата система и темпа на икономически растеж;

Хипотеза 2: Икономическият растеж и финансовото посредничество на банките са двупосочно причинно-следствено свързани;

Хипотеза 3: Централната банка има ключова роля за смекчаване на въздействието на кризите и за осигуряване на финансов и икономически растеж.

В увода (глава първа), са посочени всички необходими за тази част на дисертационен труд реквизити. Те са ясно формулирани и представени в съответствие с изискванията за провеждане на емпирично изследване.

Втора глава на дисертацията е озаглавена „Теоретичен анализ и литературен преглед“. Представя базовите теоретични въпроси свързани с ролята на банките в икономиката. Направен е преглед на литературни източници, като са открити становища на водещи автори. Обърнато е внимание на ролята на банките в процесите на развитие на икономиката посредством възгледите на неокласическата, монетарната, кейнсианската и институционалната икономическа теория. На основата на направената теоретична ретроспекция докторантът формулира изводи и прави обобщения. Биляна Ташева твърди, че „Според кейнсианската теория лихвеният процент има водещо значение и в дългосрочен план може да се регулира чрез държавна намеса на паричния пазар“.

В тази глава на дисертацията докторантът прави също и систематизация на видове банкови рискове и тяхното управление. Стига до следния извод „Управлението на риска в банката е част от нейната политика“. Разгледани са банковите кризи и тяхното влияние върху банковата система и икономическия растеж. Докторантът формулира извод, че „Освен в слаборазвитите и развиващите се икономики, банките в развитите икономики неизбежно се сблъскват с кризи“.

Обективно в дисертационният труд е разгледана и банковата система на Република Северна Македония. Засегнати са основните индикатори на банковата система и макроикономическите показатели влияещи върху нея. Поставен е акцент върху ролята на централната банка на Република Северна Македония и значението на паричното предлагане. Посочени са инструментите на паричната политика. Завидно достойнство в дисертационния труд са анализиранияте ефекти върху икономиката в резултат на провежданата експанзионистична, рестриктивна за дискреционната парична политика на централната банка. Следва да се отбележи, че докторантът има необходимите познания по основните икономически теории.

В трета глава е проведен емпиричен анализ на въздействието на кризисните състояния върху основните показатели за дейността на банковата система на Република Северна Македония. Със статистически данни са анализирани значителен брой фигури-

39. На тази основата са формулирани изводи за цялостната дейност на банковата система на Република Северна Македония. Биляна Ташева твърди, че: „Основните макроикономически показатели, като инфлация и основен лихвен процент имат съществено значение върху банковата система“.

Особено ценени са изводите от извършената емпирична оценка. Докторантът сам събира и обработва статистическите данни. Използва тримесечни данни за периода 2019-2022 г. Анализирани са променливите- БВП, Задължения на банките по депозити, Банкови заеми, предоставени на частния бизнес, Отпуснати банкови кредити на домакинства, Банкови заеми и банкови депозити, като дял от БВП. Емпиричният анализ е правилно и логично извършен. Приложени са всички необходими изчислителни техники и процедури. Използваният VAR модел от докторантът показва, че е усвоен базовият инструментариум за провеждане на подобен род изследвания. Биляна Ташева достига до изводи, че „Икономическият растеж зависи преди всичко от обема и качеството на финансовите услуги, а не от структурата на банковата система“. Друг важен извод е, че „Налице е съответствие между нарастването на стойността на отделните показатели за развитие на финансовото посредничество на банките темпа на нарастване на реалния БВП“. С оглед на използваният иконометричен метод и формираните заключения следва да се отбележи, че докторантът отговаря на поставените изследователски въпросите в увода на дисертационния труд.

Четвърта глава е фокусирана върху емпиричен анализ на въздействието на банковите кредит и депозит върху икономическия растеж на Република Северна Македония. Направена характеристика на динамиката на кредитната и депозитната дейност на банките. Позитивен момент са систематизираните изводи на основата на анализирани статистическите данни за цялостната банкова дейност. Правилно е изказаното от докторанта мнение, че „Част от нарастването на необслужваните кредити е следствие от несъбираемостта на част от редовните реструктурирани кредити, които имат негативен ефект върху цялостната банковата дейност“. В тази част на дисертацията са поместени емпирични резултатите от приложен VAR модел за оценка на въздействието на банковия кредит и депозит върху икономическия растеж. Докторантът емпирично доказва, че „Най-голямо значение за икономическия растеж има динамиката на банковия кредит отпуснат за частния сектор. Сравнително по-слабо е влиянието на банковия депозит и колебанията в собствената динамика на икономическия растеж“.

В заключението (глава пета) са представени структурирано обобщените резултати от направеното в дисертационния труд научно изследване и са формулирани основните

изводи и препоръки, основани на емпирични резултати. Следва да се посочи, че изводите формулирани в заключението напълно съответстват и отговарят на темата на дисертационния труд. Това означава, че формулираните предмет, поставените цели и задачи пред изследването са изпълнени. Доказателство за това са и потвърждението на заложените три хипотези от докторанта.

IV. Научни приноси на дисертационния труд

Може да се твърди, че на основата на предоставените теоретичен преглед и емпирични резултати в дисертационен труд, докторантът е извършил собствено научно изследване. Достигнал е до оригинални научни резултати с важни приносни моменти, като са направени изводи, обобщения и препоръки. Основните научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд на Биляна Ташева са:

1. Извършена е систематизация на експерти и научни школи за различните икономически теоретични гледни точки за ролята на банките и банковия сектор с цел повишаване на ролята им за по-голяма ефективност в процеса на мобилизиране на спестявания и ускорен трансмисионния механизъм.

2. Изследвана е причинно-следствената връзка между развитието на финансовата система и темповете на икономически растеж, оценен чрез Брутния вътрешен продукт, и е установена положителна корелация между показателите за развитие на банковата система и темпа на икономически растеж. Отчетена е сложността и важността на и функционирането на финансовата система, които се обуславят от множество фактори, определящи нейното развитие.

3. Установен е ясен ефект на пандемията COVID-19 върху състоянието на банковата система – нарастване на кредитите за населението спрямо кредитите за бизнеса, нарастване на необслужваните кредити, нарастване на възвращаемостта на активите и оттам печалбата след данъчно облагане, както и възстановяване кредитирането на бизнеса в края на пандемията. Установена е и обратимостта на тенденциите след приключването на пандемичната обстановка.

Достойнство на дисертацията е проявената креативност и научна смелост от докторанта за заемащата аргументирана позиция за обективно използване иконометричния инструментариум за оценка и анализ на въздействието на кризисните състояния върху банковата система на Република Северна Македония. Представените резултати, формулираните изводи и приноси считам, че са убедително доказателство за

научната обективност и добросъвестност на докторант Биляна Ташева и са в подкрепа на присъждането ѝ на образователната и научна степен ”доктор” по професионално направление 3.8 Икономика „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“. Научните постижения и приноси са лично дело на докторантката.

В дисертационния труд не установява сходство и плагиатство с чужди трудове на други автори.

V. Оценка на публикациите по дисертацията

Биляна Ташева е представила три публикации, свързани с темата на дисертационния труд. Публикации са статии в научни списания, които отразяват теоретични изводи и емпирични резултати на отделни части от дисертационния труд.

VI. Оценка за автореферата

Авторефератът отговаря на всички нормативни изисквания и адекватно представя структурата, съдържанието и научния принос на дисертационния труд. Направените аналитични изводи и заключения и представената справка за приносите вярно представят най-важните резултати от изследването. Налице са и някои разминавания с дисертационния труд. В автореферата посоченият обем на дисертацията е 209 стр., докато самият дисертационен труд е в обем от 199 стр.

VII. Критични бележки и препоръки

Рецензираният труд е един сериозен опит за задълбочено изследване на проблемите, свързани с дейността на банковия сектор в Република Северна Македония. Освен отправените в коментарите към отделните части на дисертационния труд бележки и препоръки, могат да бъдат отправени и някои общи такива, които не омаловажават достоинства на изследването, а имат за цел допълнително да повишават неговото качество:

1. Дисертационният труд би повишил своето качество, ако бъдат проучени по-голям брой специализирани литературни източници по основните теоретични въпроси.

2. Необходимо е да се заяви по-ясно и категорично подчертаване на собственото мнение по разглежданите теоретични проблеми. На моменти липсва мнението на докторанта, което е предпоставка за хаотичност при формулиране на изводите.

3. Възможно е да се приложат, като част от методическия инструментариум, някои от статистическите методи за изследване на зависимости с прогнозен характер за да се направи опит за предотвратяване на бъдещи банкови кризи.

4. Налице са правописни грешки, които докторантът е допуснал при написване на дисертационния труд.

Към докторанта могат да бъдат зададени следните въпроси:

1. Как се отрази Глобалната финансова криза от 2009 г. започнала в САЩ върху банковата система на Република Северна Македония;

2. Кой инструмент на паричната политика на Централната банка трябва да бъде водещ, ако ЦБ възнамерява да свие паричното предлагане- увеличение на основния лихвен процент или увеличение на задължителните минимални резерви?

VIII. Заключение

Представеният от докторант Биляна Ташева дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ "Неофит Рилски". На базата на установените научни приноси и достойнства на дисертационния труд изразявам своето положително становище и предлагам на членовете на Уважаемото научно жури на Биляна Ташева да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор” по научната специалност “Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка”, професионално направление 3.8. Икономика.

15.01.2025 г.

Благоевград

Рецензент:

/доц. д-р Стоян Танчев/

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI"
FACULTY OF ECONOMICS
DEPARTMENT OF FINANCE AND ACCOUNTING
2700 Blagoevgrad, Ivan Mihailov, str. 66;
073 /88 55 01; info@swu.bg www.swu.bg

Review

By Assoc. Prof. Stoyan Kirilov Tanchev, PhD, South-West University "Neofit Rilski",
Faculty of Economics, Department of Finance and Accounting

Subject: The dissertation for awarding the educational and scientific degree “Doctor” in professional field 3.8 Economics, Scientific specialty “Finance, monetary circulation, credit and insurance”

Grounds for presenting the review: participation in the composition of the scientific jury for the defense of the dissertation according to Order № 2907/06.12.2024 of the Rector of the South-West University “Neofit Rilski

Dissertation topic: Impact of Crisis Situations on Main Indicators about the Activity of the Banking System in the Republic of North Macedonia

Author of the dissertation: Biljana Tasheva, full-time PhD student at the Department of Finance and Accounting, Faculty of Economics, South-West University “Neofit Rilski, Blagoevgrad

I. Brief biographical information about the PhD student

Biljana Tasheva, has been accepted as a full-time PhD student at the Department of Finance and Accounting in Faculty of Economics of South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad in 2019. In 2001, she graduated with a bachelor's degree in law from Ss. Cyril and Methodius" University in Skopje. She graduated in 2017 with a Master's degree in Finance from SWU "Neofit Rilki", Blagoevgrad, Bulgaria.

Professionally, Bilyana Tasheva works as a lawyer in the civil, criminal and commercial fields.

Biljana Tasheva has successfully completed her individual curriculum plan. By decision of the Faculty Council of the Faculty of Economics, her dissertation has been proposed for public defence with the aim of awarding degree "DOCTOR" in Professional Field 3.8 "Economics",

Scientific specialty "Finance, Money Circulation, Credit and Insurance". Assoc. Prof. Dr. Elena Stavrova, PhD is the scientific supervisor of Biljana Tasheva.

II. Relevance and importance of the dissertation

The dissertation analyses an important and topical issue. The impact of the crisis conditions on the main indicators related to the activity of the banking system of the Republic of North Macedonia is examined. The relevance of the topic is determined by the fact that banks are the link between the savings and investments of economic agents. Banks are the guarantors of the sustainability of the economy through their deposit, lending and investment policies. An increase or decrease in interest rates and minimum reserve requirements results in a change in macroeconomic dynamics. A stable banking system is guaranteed to lead to higher economic growth. Imbalances in banking system often lead to economic crises. These crises spill over into the real sector of the economy.

III. General characteristics and structure of the dissertation

The dissertation is a thorough and complex scientific study. Based on the theoretical review, the regression equations are modelled. The impact of crisis situations on the main indicators of the activity of the banking system in the Republic of North Macedonia is examined.

The total volume of the manuscript is 199 pages. The number of references is 104 sources. The main text contains 66 figures and 22 tables with empirical results.

Regarding content, the doctoral student has structured specific arguments. The relevance and importance of the topic of the dissertation are indicated. The subject of the thesis is well defined. The aims of the study are clearly defined too. To achieve the main objectives, the ten research tasks were used. An appropriate econometric method was used to analyses of the economic problem. The limitations of place, time and scope of the study are correct.

Three research hypotheses were formulated by the doctoral student:

Hypothesis 1: There is a positive correlation between indicators of banking system development and the rate of economic growth;

Hypothesis 2: Economic growth and bank financial intermediation are causally linked;

Hypothesis 3: The central bank influences crisis mitigation. It leads to financial and economic growth.

In the introduction (First chapter), all the requirements that are necessary for this part of a doctoral thesis are set out. They are clearly formulated and are consistent with the requirements for conducting an empirical study.

The second chapter of the dissertation is entitled "Theoretical analysis and literature review". The basic theoretical issues related to the impact of the banking system on economic growth are discussed. The literature is reviewed and the conclusions of leading authors are presented. Neoclassical, Monetary, Keynesian and Institutional economic theories are examined regarding the role of banks in developing the economy. Based on the theoretical analysis, the PhD student formulates conclusions. Biljana Tasheva argues that "According to Keynesian theory, the interest rate is the key factor. It can be regulated in the long run by government intervention in the money market".

The PhD student summarizes the types of banking risk and their management in this chapter of the dissertation. She concludes that: "Risk management is part of the bank's policy. She examines banking crises and how they affect the banking system and economic growth. The PhD student argues that "in addition to underdeveloped and developing countries, banks in developed countries also have crises".

The banking system of the Republic of North Macedonia is also examined in the dissertation. The main indicators of the banking system and the macroeconomic indicators that have an impact on it are listed. In particular, the role played by the Central Bank of the Republic of North Macedonia and monetary aggregates are discussed. The instruments of monetary policy are specified. The dissertation analyses the economic effects resulting from the expansionary, discretionary monetary policy pursued by the Central Bank. It can be said that the doctoral student has an understanding of the main economic theory.

The third chapter empirically analyses the crisis situations on the main indicators of the activity of the banking system in the Republic of North Macedonia. Thirty-nine figures were statistically analyzed. On this basis, conclusions on the activity of the banking system of the Republic of North Macedonia are formulated. Bilyana Tasheva argues that "the macroeconomic indicators of inflation and interest rates have a significant impact on the banking system".

The results of the empirical evaluation are particularly appreciated. Statistical data collected and processed by PhD student. Quarterly data for the period 2019-2022 were used. The variables analyzed are GDP, deposit liabilities of banks, bank loans to the private sector, bank loans to households, bank loans and bank deposits as a percentage of GDP. The empirical analysis is correct. All computational techniques and procedures were used. The VAR model used by the PhD student shows that she has a basic knowledge of conducting analyses. Biljana

Tasheva concludes that "economic growth depends on the volume and quality of financial services, not on the structure of the banking system". Another important finding is that "there is a relationship between the increase in the value of individual indicators of the development of bank financial intermediation and the growth rate of real GDP". On the basis of the econometric method used and formulate conclusions, the doctoral candidate answers the research questions in the introduction to the dissertation.

Chapter four empirically analyses the impact of bank credit and deposit on economic growth in the Republic of North Macedonia. The dynamics of banks' lending and deposit activities are analyzed. The systematized conclusions based on the statistical data analyzed on banking activity as a whole are a positive point. The PhD student argues that "part of the increase in NPLs is a consequence of the uncollectibility of some of the regularly restructured loans, which has a negative impact on overall banking activity". The empirical results of an applied VAR model for the estimation of the impact of bank loans and deposits on economic growth are reported. The PhD student proves that: "The dynamics of bank lending to the private sector are the most important for economic growth. The impact of bank deposits and fluctuations in economic growth dynamics is relatively weaker.

The results of the empirical study are summarized in the conclusion of the dissertation (Chapter fifth). The main conclusions and recommendations are presented. It should be noted that the conclusions correspond to the topic of the thesis. This means that the formulated object, aims and tasks have been achieved.

IV. Scientific contributions of the dissertation

Based on the theoretical overview and empirical results presented, it can be confirmed that the doctoral candidate conducted his/her own research. Scientific results with significant contributions, conclusions, generalizations and recommendations are presented. Biljana Tasheva's main scientific and applied contributions in her thesis are:

1. A systematization of experts and research schools on different economic theoretical perspectives on the role of banks and the banking sector has been carried out in order to enhance their role for greater efficiency in the savings mobilization process and to accelerate the transmission mechanism.

2. The causal relationship between the development of the financial system and the rate of economic growth, as measured by gross domestic product, is examined, and a positive correlation is found between indicators of the development of the banking system and the rate

of economic growth. It recognizes the complexity and importance of the financial system and its functioning, which is determined by many factors that influence its development.

3. There is a clear effect of the COVID-19 pandemic on the state of the banking system - an increase in credit to the public relative to credit to enterprises, an increase in non-performing loans, an increase in return on assets and hence after-tax profits, and a recovery in credit to enterprises at the end of the pandemic. The reversibility of post-pandemic trends has been established.

The PhD student has the creativity to use econometric methods to analyze crisis situations on the main indicators of the banking system activity in the Republic of North Macedonia. The results, conclusions and contributions presented in the dissertation demonstrate the knowledge of the doctoral student, Biljana Tasheva. They support the awarding of the doctoral degree in the field of 3.8 Economics 'Finance, monetary circulation, credit and insurance'. The conclusions and scientific contributions are made by the PhD student.

There is no similarity and plagiarism with other authors' works in the dissertation.

V. Assessment of scientific publications

Biljana Tasheva has enlisted three scientific publications related to her dissertation. All publications are articles in scientific journals, which reflect the theoretical findings and empirical results of the dissertation.

VI. Assessment of the abstract

The abstract meets all regulatory requirements and adequately presents the structure, content and scientific contributions of the dissertation. The findings, conclusions and contributions present the main results of the study. There are also some discrepancies with the dissertation. The abstract states that the length of the thesis is 209 pages, while the dissertation is 199 pages.

VII. Critical notes and recommendations

The dissertation investigates and analyses the impact of crisis situations on the main indicators of the activity of the banking system in the Republic of North Macedonia. In addition to the remarks and recommendations mentioned in the comments on the parts of the dissertation, some general recommendations can be made. The main aim of these recommendations is to improve the quality of the doctoral thesis.

1. The dissertation would have been of higher quality if a larger number of specialized literature sources related of banking theory had been examined.
2. The doctoral student's opinion on the theoretical problems analyzed needs to be expressed more clearly. Sometimes the doctoral student's opinion is confusing. This leads to a chaotic formulation of the conclusions.
3. It is possible to use statistical methods of a predictive nature in an attempt to prevent future banking crises.
4. There are spelling mistakes that the doctoral candidate made when writing the thesis.

The doctoral candidate may be asked the following questions:

1. What was the impact of the 2009 global financial crisis on the banking system of the Republic of North Macedonia?
2. Which of the central bank's monetary policy instruments should take the lead when the central bank intends to contract the money supply - an increase in the policy rate or an increase in reserve requirements?

VIII. Conclusion

The dissertation submitted by the doctoral student Biljana Tasheva meets the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Rules for its Implementation and the Internal Rules for the Development of the Academic Staff at the SWU “Neofit Rilski”. Based on the established scientific contributions and merits of the dissertation, I express my positive opinion and propose to the members of the honorable scientific jury that Biljana Tasheva be awarded the educational and scientific degree “Doctor” in the scientific specialty “Finance, money circulation, credit and insurance”, professional field 3.8. Economics.

15 January 2025

Blagoevgrad

Reviewer:

/Assoc. Prof. Stoyan Tanchev, PhD/